

ANDŻELIKA GODEK

ZASTOSOWANIE DERYWACYJNEJ KONCEPCJI WYKŁADNI PRAWA DO ROZSTRZYGANIA SPRAW ZE STOSOWANIEM PRZEPISÓW UNIJNYCH¹

I. UWAGI WSTĘPNE

1. Przystąpienie Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej stanowi w wielu aspektach moment przełomowy. Również w perspektywie wykładni prawa powstają nowe zagadnienia, zarówno w dziedzinie teorii prawa, jak i praktyce prawniczej. W rezultacie bezpośredniego obowiązywania, stosowania i – w większości wypadków – także bezpośredniej skuteczności unijnych przepisów, dla momentów interpretacyjnych przypadających po dacie akcesji, wykładni podlegają między innymi przepisy prawne ustanowione przez krajowego prawodawcę faktycznego (przepisy krajowe) oraz unijnego prawodawcę faktycznego (przepisy unijne)². Fakt odmiennego pochodzenia genetycznego przepisów prawnych nasuwa pytania nie tylko o relacje między poszczególnymi „porządkami prawnymi”, co jest zresztą przedmiotem bogatego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TS UE) i literatury (krajowej i zagranicznej), ale także o relacje przepisów prawnych ustanowionych przez socjologicznie odmiennych prawodawców do norm postępowania odtwarzanych w procesie wykładni. Problem ten – kluczowy z perspektywy stosowania prawa unijnego na poziomie krajowym – nie został dotychczas opracowany.

2. Celem artykułu jest przedstawienie możliwości zastosowania derywacyjnej koncepcji wykładni prawa³ na krajowym poziomie stosowania

¹ Pragnę podziękować mojemu promotorowi – dr. hab. Jarosławowi Mikołajewiczowi – za zwrócenie uwagi na możliwość, a wręcz potrzebę zastosowania koncepcji wykładni Macieja Zielińskiego także w sytuacji, gdy wykładni podlegają przepisy unijne. Zarysowany problem badawczy, zob. J. Mikołajewicz, *O możliwych rozwinięciach Macieja Zielińskiego koncepcji wykładni prawa*, w: A. Choduń, S. Czepita (red.), *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, Szczecin 2010, s. 181-193.

² Zjawisko to określane jest w krajowej literaturze poświęconej relacjom prawa krajowego i unijnego także mianem „multicentryczności”. Zob. E. Łętowska, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i wykładnia jej przyjazna*, w: L. Ogieńko, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 1136 i n.

³ Prekursorem derywacyjnej koncepcji wykładni prawa był Z. Ziemiński, a jej twórcą jest M. Zieliński. Sama nazwa koncepcji pochodzi od F. Studnickiego oraz T. Gizbert-Studnickiego. Zob. F. Studnicki, *Wprowadzenie do informatyki prawniczej*, Warszawa 1978, s. 41; T. Gizbert-Studnicki, *Wieloznaczność leksykalna w interpretacji prawniczej*, Kraków 1978, s. 6-8.

przepisów unijnych. Ze względu na wykraczającą daleko poza rozważania czysto semantyczne pogłębioną refleksję dotyczącą relacji przepisów prawnych do wysłowionych w nich norm postępowania, koncepcja ta – jak to przedstawimy w dalszej części opracowania – proponuje rozstrzygnięcia podstawowych problemów wykładni prawa po akcesji.

Przypomnijmy, że pragmatycznie rozumiana wykładnia prawa to – w ujęciu koncepcji derywacyjnej – zespół czynności intelektualnych prowadzących do odtworzenia na podstawie obowiązujących w danym momencie interpretacyjnym przepisów prawnych normatywnie i logicznie zupełnych oraz treściowo pełnych norm postępowania⁴. Fundamentalnym dla koncepcji derywacyjnej jest zatem rozróżnienie pojęciowe między przepisem prawnym a normą prawną⁵.

II. QUASI-IDIOMATYCZNOŚĆ TEKSTU PRAWNEGO

1. Derywacyjna koncepcja wykładni opiera się między innymi na założeniu, że prawodawca (dogmatyczny) nie posługuje się językiem norm prawnych, nie wyraża nakazów i zakazów w sposób bezpośredni, ale normy prawne koduje w języku przepisów prawnych (języku prawnym), będącym swego rodzaju kodem komunikacyjnym⁶. Cechą tego języka prawnego jest jego quasi-idiomatyczność – na tekst prawny składają się co do zasady wypowiedzi formułowane w formie opisowej, ale które – zgodnie z założeniem o normatywności tekstu prawnego – wymagają odczytania na poziomie dyrektywnym⁷.

2. W związku ze wspomnianym już rozbudowaniem tekstu prawnego o unijne przepisy prawne, zagadnieniem, które wymaga rozważenia w pierwszej kolejności, jest pytanie, czy owa cecha quasi-idiomatyczności przysługuje w równym stopniu krajowym i unijnym przepisom prawnym. Pozytywna odpowiedź przesądza o celowości dalszych rozważań co do stosowalności derywacyjnej koncepcji wykładni prawa również na krajowym poziomie stosowania przepisów unijnych. Nawet pobieżne przejrzenie dowolnego tekstu unijnego aktu prawnego pozwala na konstatację, że również socjologiczny (faktyczny) prawodawca unijny nie wysławia norm postępowania w przepisach

⁴ Zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2008.

⁵ Rozróżnienie pojęciowe między przepisem prawnym a normą prawną do polskiej teorii prawa wprowadził Z. Ziemiński. „Norma prawna” jest postacią normy postępowania, a zatem wypowiedzią językową, która w sposób dostatecznie jednoznaczny nakazuje (bądź zakazuje) określonemu podmiotowi, jako adresatowi normy, w określonych okolicznościach zrealizowanie określonego zachowania, ustanowioną bądź uznaną przez organ wyposażony w kompetencję prawodawczą. Natomiast „przepis prawny” to zdanie w sensie gramatycznym, będące jedynie środkiem słownego wyrażania przez prawodawcę norm prawnych. Zob. Z. Ziemiński, *Przepis prawny a norma prawna*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1960, z. 1, s. 105 i n.

⁶ Zob. M. Zieliński, *Interpretacja...*, s. 40 i n.

⁷ Zob. M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 105 i n.

prawnych w sposób bezpośredni i posługuje się gramatyczną formą zdań oznajmujących. Zatem postępowanie interpretacyjne w fazie rekonstrukcyjnej także w odniesieniu do unijnych przepisów wymaga identyfikacji przepisu zrębowego⁸ i przełożenia pośredniego sposobu wyrażenia nakazu (zakazu) na bezpośredni sposób jego wysłowienia używając wyrażenia „zakazuje się” („nakazuje się”).

Zilustrujmy powyższe uwagi przykładem z zakresu unijnego prawa prywatnego międzynarodowego. Artykuł 5 ust. 1 rozporządzenia w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych⁹ brzmi:

W zakresie, w jakim nie dokonano wyboru prawa właściwego dla umowy przewozu towarów zgodnie z art. 3, prawem właściwym dla takiej umowy jest prawo państwa, w którym przewoźnik ma miejsce zwykłego pobytu, pod warunkiem że w tym samym państwie znajduje się miejsce przyjęcia towaru do przewozu lub miejsce dostawy, lub miejsce zwykłego pobytu nadawcy [...].

Błędem byłoby przyjęcie, że przepis ten pełni funkcję jedynie deskryptywną. Celem jego stanowienia nie jest bowiem poinformowanie nas o fakcie podlegania umowy przewozu, w okolicznościach w tym przepisie przepisanych, prawu miejsca zwykłego pobytu przewoźnika (poziom deskryptywny). Na interesującym prawników poziomie dyrektywnym przepis ten artykułuje bowiem normatywny nakaz zastosowania prawa właściwego w państwie miejsca zwykłego pobytu przewoźnika do każdej umowy przewozu spełniającej szczegółowo określone w tym przepisie warunki. Po odczytaniu tego przepisu na poziomie dyrektywnym i dokonaniu niezbędnych uzupełnień syntaktycznych¹⁰ zrekonstruowane na jego podstawie wyrażenie normokształtne¹¹ brzmiałoby zatem: „Każdemu organowi stosującemu prawo nakazuje się zastosować przepisy prawne państwa prawa miejsca zwykłego pobytu przewoźnika do każdej części umowy przewozu towarów, dla której strony nie dokonały wyboru prawa właściwego, jeżeli miejsce przyjęcia towaru do przewozu lub miejsce jego dostawy, lub miejsce zwykłego pobytu nadawcy jest tożsame z miejscem zwykłego pobytu przewoźnika”.

Konieczność przekładu języka przepisów prawnych na język norm prawnych dotyczy zatem w równym stopniu krajowych i unijnych przepisów prawnych. Co przy tym istotne, zastosowanie opracowanych w koncepcji derywacyjnej reguł tego przekładu¹² przedstawia się jako szczególnie dogodne.

⁸ Szerzej na ten temat zob. pkt III.1.

⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych, Dz. Urz. UE, L 177, z 4 lipca 2008 r., s. 6 (dalej: Rzym I).

¹⁰ O operacjach uzupełniania syntaktycznego szerzej zob. pkt III.

¹¹ Odtworzenie normy prawnej wymagałoby bowiem przeprowadzenia wszystkich trzech faz wykładni.

¹² Szerzej na ten temat zob. M. Zieliński, *Interpretacja...*, s. 46 i n.

III. ROZCZŁONKOWANIE SYNTAKTYCZNE NORM POSTĘPOWANIA W PRZEPISACH PRAWNYCH

1. Zgodnie z przyjętymi w koncepcji derywacyjnej założeniami, w fazie rekonstrukcyjnej wykładni interpretator rekonstruuje wyrażenie normokształtne, a zatem wypowiedź zawierającą wszystkie elementy syntaktyczne normy prawnej¹³. W większości przypadków prawodawca nie wysłowa jednak wszystkich elementów syntaktycznych normy postępowania w jednym przepisie prawnym, ale poszczególne jej składniki umieszcza w innych przepisach prawnych w ramach jednego lub większej liczby aktów prawnych. Zjawisko to koncepcja derywacyjna określa mianem rozczłonkowania syntaktycznego norm postępowania w przepisach prawnych¹⁴. Rozczłonkowanie syntaktyczne nie jest zjawiskiem jednolitym – przyjmuje postać rozczłonkowania normatywnego albo logicznego¹⁵. Pierwsze oznacza obecność elementów syntaktycznych normy postępowania w różnych przepisach prawnych, a drugie – sytuacje, w których element syntaktyczny jest zwrotem relatywnym, a zatem wymagającym logicznego uzupełnienia¹⁶. Ze względu na zjawisko rozczłonkowania syntaktycznego wyróżnia się: 1) przepisy zrębowe normatywnie niezupełne, wysławiające co najmniej operatora zakazu (nakazu) oraz zachowanie się będące przedmiotem obowiązku normatywnego (przepis zrębowy), 2) przepisy je uzupełniające¹⁷. Przepis zrębowy stanowi podstawę i punkt wyjścia wszelkich dalszych czynności interpretacyjnych, a przepisy uzupełniające uzupełniają przepis zrębowy o brakujące elementy normatywne albo logiczne¹⁸.

2. Obecny kształt tekstu prawnego poddawanego wykładni na poziomie krajowym wymaga rozstrzygnięć co do determinowanego owym kształtem charakteru i przebiegu zjawiska rozczłonkowania syntaktycznego. Jest to zagadnienie o znaczeniu fundamentalnym dla rozważań teoretycznoprawnych nad aktualnymi problemami wykładni prawa. Dotyczy ono pytania nie o genetyczne pochodzenie przepisów prawnych, ale – sięgającego do głębszych warstw struktury tekstu prawnego – pytania o pochodzenie socjologiczne poszczególnych elementów syntaktycznych składających się na normę prawną. Czy jest zatem tak, że w każdym bezwzględnie przypadku rozczłonkowanie syntaktyczne przebiega wyłącznie pomiędzy przepisami prawnymi pochodzącymi od socjologicznie tego samego prawodawcy? Czy zjawisko rozczłonkowania przebiegać może także w sposób krzyżowy – pomiędzy przepisami prawnymi pochodzącymi od różnych prawodawców faktycznych, wymagając od interpretatora „pozbywania” elementów syntaktycznych normy postępowania z przepisów prawnych pochodzących od socjologicznie różnych prawodawców?

¹³ Przypomnijmy, że elementy syntaktyczne normy prawnej obejmują: adresata, okoliczności, operatora nakazu/zakazu oraz zachowanie się. Elementy te musi ponadto cechować zupełność logiczna. Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 112 i n.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 117.

¹⁷ *Ibidem*, s. 115.

¹⁸ *Ibidem*, s. 116 i n.

3. Rozpatrzmy na początek te przypadki rozczłonkowania normatywnego i logicznego, w których przepis zrębowy ustanowiony został przez unijnego prawodawcę socjologicznego. Zawarty w przytoczonym art. 5 ust. 1 Rzym I przepis kolizyjny nie wysłonia elementu syntaktycznego adresata i – jak się okazuje – próżno go szukać w pozostałych przepisach tego rozporządzenia. Adresatem normy prawnej wysłowionej w tym przepisie nie są jednak państwa członkowskie, zgodnie bowiem z art. 249 TfUE¹⁹ przepisy rozporządzeń podlegają bezpośredniemu stosowaniu. W rzeczywistości adresata norm prawnych wysłowionych zarówno w unijnych, jak i krajowych przepisach prawa prywatnego międzynarodowego, określają przepisy prawne zawarte w tym samym akcie prawnym, i to ustanowionym przez krajowego prawodawcę faktycznego: w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych²⁰. Ustawa ta zawiera przepisy normatywnie uzupełniające zarówno krajowe, jak i unijne przepisy zrębowe prawa kolizyjnego. Zatem w analizowanym przypadku unijne przepisy kolizyjne wyznaczają elementy syntaktyczne: operatora nakazu, zachowania się i okoliczności. Adresata normy prawnej wskazują jednak krajowe przepisy prawne²¹.

Element syntaktyczny nakazu	→ Przepis unijny
Element syntaktyczny zachowania się	→ Przepis unijny
Element syntaktyczny okoliczności	→ Przepis unijny
Element syntaktyczny adresata	→ Przepis krajowy

Rozważmy teraz przypadek niezupełności logicznej unijnego przepisu zrębowego normatywnie zupełnego. Zgodnie z art. 16 UKC²²:

Osoby, których to dotyczy, przechowują do celów kontroli celnej przez okres określony obowiązującymi przepisami i nie krócej niż trzy lata dokumenty wymienione w art. 14, w jakiegokolwiek by były postaci.

Odtworzenie wyrażenia normokształtnego na podstawie przytoczonego przepisu w pierwszej kolejności wymaga bezpośredniego wysłowienia nakazu zachowania się, co nie nastęrcza zresztą szczególnych trudności, przepis ten zawiera bowiem nakaz przechowywania. W dalszej kolejności niezbędne jest dokonanie uzupełnień logicznych. Uzupełnienie relatywne zwrotów „osoby, których to dotyczy” oraz „dokumenty wymienione w art. 14” zawarto w art. 14 UKC uadekwatniającym wyjaśniająco²³ przytoczony przepis zrębowy, z którego

¹⁹ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE, C 83, z 30 marca 2010 r. (dalej: TfUE).

²⁰ Ustawa z 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. Nr 31, poz. 37 ze zm. (dalej jako: Prawo o ustroju sądów powszechnych).

²¹ Przypadki opisanego wyżej rozczłonkowania syntaktycznego należą do stosunkowo częstych.

²² Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2913/92 z 12 października 1992 r. ustanawiające Wspólnotowy kodeks celny, Dz. Urz. WE, L 302, z 19 października 1992 r., s. 1 (polska wersja językowa Dz. Urz. UE, Wydanie Specjalne, rozdz. 2, t. 4, s. 307; dalej: UKC).

²³ „Przepisy uadekwatniające wyjaśniająco” to przepisy umożliwiające prawidłowe rozumienie przepisów zrębowych i obejmujące definicje legalne oraz inne sposoby objaśnienia sensu zwrotów językowych. Zob. Z. Ziemiński, M. Zieliński, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania*, Warszawa 1992, s. 113.

wynika, że w art. 16 UKC chodzi o „osoby pośrednio lub bezpośrednio uczestniczące w operacjach dokonywanych w ramach wymiany towarowej” oraz o „wszelkie dokumenty” z nią związane²⁴.

Analizowany unijny przepis zrębowy także w sposób jednoznaczny nie określa nakazanego okresu przechowywania dokumentów, odwołując się jedynie do „okresu określonego obowiązującymi przepisami”, ale „nie krótszego niż trzy lata”²⁵. W żaden sposób nie zasygnalizowano jednak, gdzie należałoby poszukiwać niezbędnego dla tego zwrotu uzupełnienia logicznego (przepisy krajowe czy unijne). Niezbędną relatywizację zawarto w akcie prawnym ustanowionym nie przez unijnego, ale krajowego prawodawcę socjologicznego. Przepis uadekwatniający (wyjaśniający) znajduje się bowiem w art. 9 Prawa celnego²⁶. Wyrażenie normokształtne odtworzone na podstawie unijnych i krajowych przepisów prawnych brzmiałoby zatem: „Osobom pośrednio lub bezpośrednio uczestniczącym w operacjach dokonywanych w ramach wymiany towarowej nakazuje się przechowywanie do celów kontroli celnej przez okres pięciu lat wszelkich dokumentów, w jakiegokolwiek by były postaci”.

W analizowanym przykładzie odtworzenie syntaktycznie zupełnego wyrażenia normokształtnego wymaga zatem wykorzystania przepisów z dwóch aktów prawnych, przy czym akt unijny stanowi źródło przepisu zrębowego normatywnie zupełnego oraz niektórych przepisów uzupełniających go logicznie, a krajowy akt prawny – przepisu uzupełniającego uadekwatniającego przepis zrębowy wyjaśniająco.

Przepis zrębowy → Przepis unijny

Przepisy uzupełniające przepis zrębowy → Przepis unijny i przepis krajowy

4. W dotychczasowych przykładach rozpatrywaliśmy przypadki niezupełności normatywnej lub logicznej unijnych przepisów zrębowych. Aby odpowiedzieć na pytanie, czy zjawisko rozczłonkowania syntaktycznego przebiega w kierunku przeciwnym, analizie poddamy przepisy zrębowe niezupełne ustanowione przez krajowego prawodawcę faktycznego. Analizę rozpoczniemy od przypadku niezupełności logicznej krajowego przepisu zrębowego zawartego w art. 21 Prawa celnego:

Organ celny odmawia, w formie pisemnej lub elektronicznej, przyjęcia zgłoszenia celnego, wskazując przyczyny odmowy, jeżeli: 1) zgłoszenie nie odpowiada wymogom formalnym, o których mowa w art. 62 Wspólnotowego Kodeksu Celnego [...].

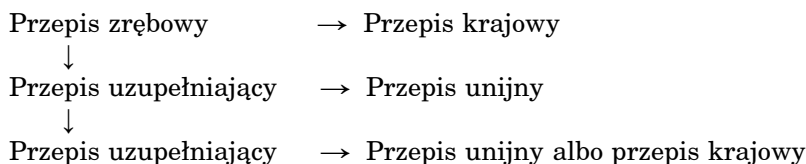
²⁴ Art. 14 UKC: „Do celów stosowania przepisów prawa celnego każda osoba pośrednio lub bezpośrednio uczestnicząca w operacjach dokonywanych w ramach wymiany towarowej dostarcza organom celnym, na ich żądanie i w ewentualnie wyznaczonym terminie, wszelkie dokumenty i informacje, w jakiegokolwiek formie, jak również udziela im wszelkiej niezbędnej pomocy”.

²⁵ Na marginesie dodajmy, że art. 16 UKC zawiera potencjalny modyfikator treściowy dla przepisu uzupełniającego go logicznie („nie krócej niż trzy lata”). O zjawisku rozczłonkowania treściowego szerzej zob. pkt IV.

²⁶ Art. 9 Prawa celnego: „Termin przechowywania dokumentów, o którym mowa w art. 16 Wspólnotowego Kodeksu Celnego [podkreślenie – A.G.], wynosi 5 lat” (ustawa z 19 marca 2004 – Prawo celne, Dz. U. Nr 68, poz. 622 ze zm.; dalej: Prawo celne). Zauważmy, że w celu zwiększenia stopnia instrukcyjności przytoczonego przepisu uzupełniającego zawarto w nim odesłanie zwrotne do – będącego przedmiotem uadekwatnienia wyjaśniającego – unijnego przepisu zrębowego.

Omawiany przepis jest pluralnym przepisem zrębowym²⁷ logicznie niezupełnym, odsyłającym do uzupełniających go przepisów unijnych zawartych w art. 62 UKC²⁸. Na podstawie przytoczonego krajowego przepisu zrębowego po dokonaniu niezbędnych uzupełnień logicznych w oparciu o art. 62 UKC moglibyśmy odtworzyć kilka wyrażen normokształtnych. Przykładowo, jedno z nich brzmiałoby: „Organowi celnemu nakazuje się odmówić, w formie pisemnej lub elektronicznej, przyjęcia zgłoszenia celnego ze wskazaniem przyczyny odmowy, jeżeli zgłoszenie celne nie zostało dokonane na formularzu zgodnym z oficjalnym wzorem”.

Dalsze uadekwatnianie tego wyrażenia normokształtnego aż do uzyskania normy prawnej wymagałoby od interpretatora sięgnięcia do przepisów rozporządzenia wykonawczego²⁹ (zawierającego formularz SAD) albo krajowego rozporządzenia Ministra Finansów³⁰. Uadekwatnianie wyjaśniające danego elementu syntaktycznego przebiegać zatem może w sposób wielopoziomowy – jak to obrazuje poniższy schemat – w różnych wariantach przechodzenia między przepisami krajowymi a unijnymi.

Powyższy przykład uwidacznia poziom złożoności operacji uzupełniania logicznego warunkowanego koniecznością płynnego i wielokrotnego przechodzenia od przepisów prawnych pochodzących od krajowego prawodawcy faktycznego do przepisów ustanowionych przez faktycznego prawodawcę unijnego i odwrotnie, co w znacznym uproszczeniu ilustruje diagram (s. 28).

Natomiast w odniesieniu do krajowych przepisów zrębowych znacznie trudniej odnaleźć przypadki rozczłonkowania syntaktycznego między przepisami unijnymi a krajowymi w jego czystej postaci. Dzieje się tak dlatego, że socjologiczny prawodawca krajowy zazwyczaj już w przepisie zrębowym w pewien sposób sygnalizuje obecność elementu syntaktycznego wymagającego dalszego uzupełnienia logicznego. Sygnalizacja, o której tu mowa, nie wykracza jednak poza odesłanie relatywne. Jest to zatem zjawisko rozczłonkowania syntaktycznego w swoisty sposób łączące oba jego wyróżnione typy (normatywny i logiczny), a krajowe przepisy zrębowe są w rzeczywistości

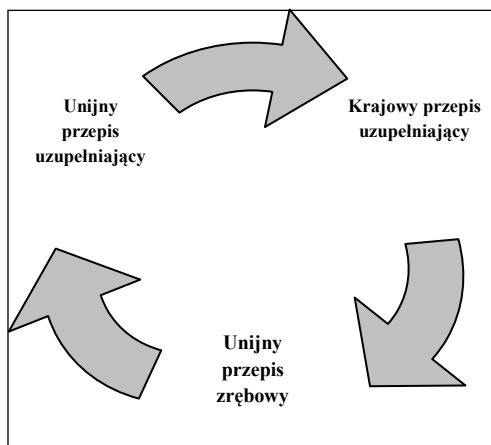
²⁷ O pluralności przepisów prawnych szerzej zob. pkt V.

²⁸ Art. 62 UKC: „Zgłoszenia w formie pisemnej dokonuje się na formularzu zgodnym z oficjalnym, przewidzianym w tym celu wzorem. Są one podpisane i zawierają wszystkie elementy niezbędne do zastosowania przepisów regulujących procedurę celną, do której zgłaszane są towary”.

²⁹ Rozporządzenie Komisji (EWG) nr 2454/93 z 2 lipca 1993 r. ustanawiające przepisy w celu wykonania rozporządzenia Rady (EWG) nr 2913/92 ustanawiającego Wspólnotowy Kodeks Celny (Dz. Urz. EWG, L 253, z 11 października 1993 r., s. 1, polska wersja językowa: Dz. Urz. UE, Wydanie Specjalne, rozdz. 2, t. 6, s. 3; dalej: rozporządzenie wykonawcze).

³⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z 22 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych wymogów, jakie powinno spełniać zgłoszenie celne, Dz. U. 2004, Nr 94, poz. 902 ze zm.

Diagram

jedynie quasi-zupełnymi – formalnie zawierają one wszystkie elementy normatywne, ale materialnie nie wysłowiają konkretnej treści. Przykładu takiego rozczłonkowania dostarcza art. 23 ust. 2 Prawa celnego, który brzmi:

W przypadku, o którym mowa w art. 248 ust. 1 rozporządzenia wykonawczego, organ celny wzywa do złożenia zabezpieczenia, wydając w tej sprawie postanowienie.

W przepisie tym mamy do czynienia – po pierwsze – z odesłaniem relatywnym ewidentnym w jego postaci najbardziej dla interpretatora instrukcyjnej (odesłanie bezpośrednie) do art. 248 ust. 1 rozporządzenia wykonawczego³¹. Jednocześnie element syntaktyczny okoliczności ograniczony został wyłącznie do tej relatywizacji. Po drugie – niezbędne jest w tym przypadku uzupełnienie elementu syntaktycznego zachowaniem się o wskazanie podmiotu, który ma być wezwany do złożenia zabezpieczenia; z przepisu zrębowego to bowiem nie wynika. Ze zdania drugiego przepisu uzupełniającego (art. 248 ust. 1 rozporządzenia wykonawczego) wynika, że chodzi tu o „zgłaszającego”. Przepis uadekwatniający wyjaśniająco zwrot relatywny znajduje się jednak w jeszcze innym przepisie, i to innego aktu prawnego, a mianowicie w art. 4 pkt 18 UKC definiującym „zgłaszającego”³².

Odtworzone na podstawie analizowanych przepisów wyrażenie normoskształtne brzmiałoby zatem: „Organowi celnemu nakazuje się wydać postanowienie wzywające osobę, która dokonuje zgłoszenia celnego we własnym

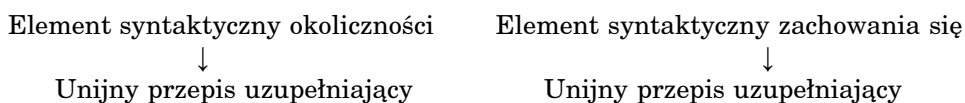
³¹ Art. 248 ust. 1 rozporządzenia wykonawczego: „[...] Jeżeli organy celne uważają, że kontrole, które przeprowadziły, mogą doprowadzić do ustalenia kwoty należności celnych przywozowych wyższej od kwoty ustalonej na podstawie danych zawartych w zgłoszeniu, mogą zażądać ponadto złożenia zabezpieczenia wystarczającego na pokrycie różnicy między kwotą wynikającą z danych zawartych w zgłoszeniu a ostateczną kwotą należną za towary. Jednakże zgłaszający zamiast złożenia zabezpieczenia może zażądać natychmiastowego zaksięgowania kwoty należności, której mogą w ostateczności podlegać towary”. Zauważmy przy tym, że w ostatnim zdaniu przytoczony artykuł zawiera modyfikator treściowy ewidentny dla elementu okoliczności. O rozczłonkowaniu treściowym szerzej zob. pkt IV.

³² Art. 4 pkt 18 UKC: „'zgłaszający' oznacza osobę, która dokonuje zgłoszenia celnego we własnym imieniu, albo osobę, w której imieniu dokonywane jest zgłoszenie celne”.

imieniu, albo osobę, w której imieniu dokonywane jest zgłoszenie celne, do złożenia zabezpieczenia, jeżeli organ celny uważa, że kontrole, które przeprowadził, mogą doprowadzić do ustalenia kwoty należności celnych przywozowych wyższej od kwoty ustalonej na podstawie danych zawartych w zgłoszeniu”.

W analizowanym przypadku odtworzenie wyrażenia normokształtnego wymaga sięgnięcia do trzech aktów prawnych, z których dwa zostały ustanowione przez unijnego prawodawcę faktycznego (UKC i rozporządzenie wykonawcze), a trzeci – prawodawcę krajowego (Prawo celne). Krajowy akt prawny stanowi źródło przepisu zrębowego, przepisy unijne – przepisów uzupełniających krajowy przepis zrębowy logicznie ewidentnie (element syntaktyczny adresata) oraz nieewidentnie (element syntaktyczny zachowania się), co zilustrowano niżej.

Krajowy przepis zrębowy quasi-zupełny

Znacznie niższy stopień instrukcyjności cechuje natomiast krajowe przepisy zrębowe wymagające uzupełnienia normatywno-logicznego, które nie odwołują się do przepisów unijnych w sposób bezpośredni. Stosunkowo mniej trudności dostarczą tu przepisy, w których kontekst unijny w pewien sposób zasygnalizowano³³. Najmniej instrukcyjne dla interpretatora są oczywiście te przypadki, w którym ani prawodawca (w sposób bezpośredni), ani kontekst (w sposób pośredni) nie wskazują na konieczność sięgnięcia do unijnych przepisów uzupełniających (jak analizowany art. 23 ust. 2 w odniesieniu do elementu syntaktycznego, tj. zachowania się).

IV. ROZCZŁONKOWANIE TREŚCIOWE NORM POSTĘPOWANIA W PRZEPISACH PRAWNYCH I OPERACJE UADEKWATNIAJĄCE MODYFIKUJĄCO

1. Zgodnie z koncepcją derywacyjną, zjawisko rozczłonkowania dotyczy nie tylko elementów syntaktycznych normy prawnej, ale odnosi się także do

³³ Jak art. 75¹ ustawy z 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, Dz. U. 2001, Nr 49, poz. 508 ze zm.: „Na warunkach określonych w przepisach o ustanowieniu w Unii Europejskiej dodatkowych świadectw ochronnych dla produktów leczniczych oraz produktów ochrony roślin udzielane są w Rzeczypospolitej Polskiej dodatkowe prawa ochronne”. Na unijny kontekst wskazują również wprowadzone niedawno nowelizacją przepisy ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm., dotyczące europejskiego postępowania w sprawach transgranicznych (art. 505¹⁵ i n.) lub w sprawie drobnych roszczeń (art. 505²¹ i n.). Na przykład: zgodnie z art. 505¹⁵ §1 k.p.c.: „Sąd rozpoznaje sprawę w europejskim postępowaniu nakazowym, jeżeli spełnione są warunki określone w odrębnych przepisach [podkreślenie – A.G.]”. Wskazówkę, gdzie szukać owych „przepisów odrębnych” zawiera tu sama nazwa postępowania („europejskie postępowanie nakazowe”).

składających się na nią elementów treściowych³⁴. Zazwyczaj jest bowiem tak, że z chwilą rekonstrukcji przepisu zrębowego w jego postaci syntaktycznie zupełnej odtworzenie normy prawnej nie jest możliwe bez odwołania się do dalszych przepisów prawnych zawartych w tym samym lub innych aktach prawnych. Owa analiza treściowa rozpoczyna się z chwilą zrekonstruowania przepisu zrębowego zupełnego, który na potrzeby tego etapu procesu wykładni określa się mianem przepisu centralnego³⁵. Przepis centralny może być przepisem pełnym, jeżeli w tekście prawnym aktualnym dla danego momentu interpretacyjnego brak przepisów modyfikujących go treściowo (tzw. modyfikatory lub przepisy uadekwatniające modyfikujące), albo niepełnym – jeżeli tekst prawny zawiera przepisy modyfikujące go treściowo³⁶.

2. W związku ze wzbogaceniem tekstu prawnego o przepisy prawne ustanowione przez socjologicznego prawodawcę unijnego właściwe jest postawienie pytania o relacje unijnych i krajowych przepisów prawnych nie tylko na poziomie syntaktycznym, lecz także treściowym. Czy jest zatem tak, że krajowe przepisy centralne uadekwatniają wyłącznie modyfikatory ustanowione przez krajowego prawodawcę faktycznego, a unijne przepisy centralne – przez unijnego prawodawcę faktycznego? Intuicja prawnicza sugeruje odpowiedź negatywną. Teoria i praktyka wskazują bowiem na różnorodność wpływu treściowe prawa unijnego na prawo krajowe. Większość z nas – w takim czy innym kontekście – zetknęła się z unijną zasadą wykładni prawa krajowego zgodnej z prawem unijnym, zasadą wykładni efektywnej czy też zasadą pierwszeństwa prawa unijnego w stosunku do prawa krajowego. Problem ten rozstrzygniemy jednak definitywnie, przeprowadzając normatywną analizę treściową przepisów prawnych pochodzących od różnych prawodawców faktycznych, opartą na założeniach koncepcji derywacyjnej, którą rozpoczniemy od art. 1103 k.p.c., który brzmi:

Sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej.

Przepis ten jest przepisem zrębowym pluralnym, wysłowia bowiem elementy syntaktyczne kilku norm prawnych³⁷. Uwagę naszą skupimy na niepełnym przepisie centralnym odtworzonym na jego podstawie (po uzupełnieniu brakującego elementu adresata): „Właściwemu sądowi powszechnemu nakazuje się rozpoznać sprawę (w trybie procesowym), jeżeli pozwany przed tym sądem, będący osobą fizyczną, posiada miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej”. Następujące po art. 1103 przepisy k.p.c. zawierają liczne modyfikatory tego przepisu centralnego. Nas interesuje jednak, czy istnieją takie jego przepisy modyfikujące, które zostały ustanowione przez unijnego prawodawcę faktycznego. Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca, modyfikatory

³⁴ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 124 i n.

³⁵ *Ibidem*, s. 124.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ O pluralności przepisów prawnych szerzej zob. pkt V.

dla krajowego przepisu centralnego zawiera bowiem między innymi unijne rozporządzenie Rady (WE) w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych³⁸. Zgodnie z jego art. 3:

Osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium Państwa Członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego Państwa Członkowskiego tylko zgodnie z przepisami sekcji 2-7 niniejszego rozdziału.

Przytoczony przepis unijny określa *numerus clausus* przypadków, w których sądom państw członkowskich przysługuje jurysdykcja krajowa w stosunku do osób fizycznych mających miejsce zamieszkania w jednym z państw członkowskich. Żaden z tych przepisów nie przewiduje jednak łącznika miejsca zwykłego pobytu jako podstawy jurysdykcyjnej. W konsekwencji, z zakresu zastosowania (element syntaktyczny okoliczności) normy prawnej odtwarzanej na podstawie art. 1103 k.p.c. należy wyłączyć osoby mające miejsce zamieszkania w państwie członkowskim. Rozpatrywany przepis unijny – sam zresztą będąc przepisem zrębowym – stanowi zatem równoległy modyfikator dla krajowego przepisu centralnego odtworzonego na podstawie przepisu zrębowego zawartego w krajowym akcie prawnym (k.p.c.). Modyfikacja treściowa ma przy tym charakter bezpośredni, w sposób bezpośredni dotyczy bowiem elementu syntaktycznego okoliczności.

3. Rozpatrzmy teraz bardziej złożony przykład modyfikacji treściowej przepisu krajowego w oparciu o modyfikatory zawarte w akcie prawnym ustanowionym przez unijnego prawodawcę faktycznego, wychodząc od art. 1099 § 1 zd. 2 k.p.c., który brzmi:

W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew albo wniosek, z zastrzeżeniem art. 1104 § 2 lub art. 1105 § 5.

Na podstawie tego przepisu moglibyśmy odtworzyć między innymi następującą wypowiedź normokształtną: „Właściwemu sądowi powszechnemu nakazuje się odrzucić pozew powoda, gdy stwierdzi brak jurysdykcji krajowej”. Jednocześnie – już w swej treści – przepis ten sygnalizuje istnienie modyfikatorów, a więc sytuacji, w których pomimo braku jurysdykcji krajowej sądowi przysługuje kompetencja do rozpoznania sprawy (połączona zresztą z obowiązkiem skorzystania z przyznanej kompetencji). Pomimo braku wyraźnego odesłania, modyfikatorami tego przepisu centralnego są również przepisy zawarte w art. 24 Brukseli I, zgodnie z którym:

Jeżeli sąd Państwa Członkowskiego nie ma jurysdykcji na podstawie innych przepisów niniejszego rozporządzenia, uzyskuje on jurysdykcję, jeżeli pozwany przed sądem tym wda się w spór. Zasada ta nie ma zastosowania, jeżeli pozwany wdaje się w spór w tym celu, aby podnieść zarzut braku jurysdykcji lub jeżeli inny sąd ma na podstawie art. 22 jurysdykcję wyłączną.

³⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r., Dz. Urz. WE, L 12, z 16 stycznia 2001 r., s. 1, ze zm. (polska wersja językowa: Dz. Urz. UE, Wydanie Specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 42; dalej: Bruksela I).

Przytoczony artykuł stanowi nie tylko źródło modyfikatora bezpośredniego przepisu centralnego niepełnego zrekonstruowanego na podstawie art. 1099 § 1 zd. 2 k.p.c., ale zawiera także odesłanie do dalszych modyfikatorów, i to modyfikatorów o charakterze pośrednim (przepisy modyfikujące modyfikatory) zawartych w art. 22 Brukseli I, który to artykuł – sam stanowiąc źródło licznych przepisów zrębowych na płaszczyźnie syntaktycznej – jednocześnie zawiera zgrupowane w pięciu punktach modyfikatory dla modyfikatora I stopnia zawartego w art. 24 zd. 1 Brukseli I (modyfikatory II stopnia), a nawet modyfikatory modyfikatorów II stopnia (modyfikatory III stopnia). Ze względu na rozbudowaną treść art. 22 Brukseli I, przytoczymy go jedynie w części:

Niezależnie od miejsca zamieszkania jurysdykcję wyłączną mają:

1) w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach oraz najem lub dzierżawa nieruchomości – sądy Państwa Członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona. Jednak w sprawach dotyczących najmu lub dzierżawy nieruchomości zawartych na czasowy użytek prywatny, nieprzekraczający sześciu kolejnych miesięcy, jurysdykcję mają również sądy Państwa Członkowskiego, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania, jeżeli najemca lub dzierżawca jest osobą fizyczną, a właściciel oraz najemca lub dzierżawca mają miejsce zamieszkania w tym samym Państwie Członkowskim [...].

Zgodnie z tymi przepisami, modyfikacja modyfikatora I stopnia obejmuje sprawy, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach oraz najem lub dzierżawa nieruchomości (modyfikatory II stopnia). W odniesieniu do tych spraw fakt wdania się przez stronę w spór nie wpływa na istnienie kompetencji wyłącznej po stronie sądu państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona, skutkując tym samym powstaniem obowiązku odrzucenia pozwu albo wniosku przez wszystkie pozostałe sądy państw członkowskich. Jednakże w przypadku aktualizacji przesłanek dodatknych (najemca lub dzierżawca są osobami fizycznymi oraz właściciel i najemca lub dzierżawca mają miejsce zamieszkania w tym samym państwie członkowskim), w sprawach dotyczących najmu lub dzierżawy nieruchomości zawartych na czasowy użytek prywatny, nieprzekraczający sześciu kolejnych miesięcy, jurysdykcję – zgodnie z tym punktem – mają również sądy państwa członkowskiego, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania. Przepis ten jest zatem modyfikatorem III stopnia, albowiem w przypadku w nim opisanym jurysdykcja *forum rei sitae* przestaje być jurysdykcją wyłączną.

Podobnie jak we wcześniej analizowanym przypadku modyfikacji treściowej, także i tu modyfikacja przepisu centralnego (odtworzonego na podstawie art. 1099 § 1 zd. 2) dotyczy elementu syntaktycznego okoliczności.

4. Obok zjawiska modyfikacji treściowej, odnoszącej się w sposób bezpośredni do któregoś z elementów syntaktycznych normy prawnej, a którą określam mianem modyfikacji treściowej bezpośredniej, modyfikacja treściowa może występować w postaci znacznie mniej ewidentnej. Taką modyfikację nieewidentną charakteryzuje nadto cecha pośredniości, ponieważ przepis modyfikujący nie odnosi się w sposób bezpośredni do żadnego z elementów syntaktycznych odtwarzanej normy prawnej. Mowa tu o przypadkach

niezgodności treściowej wyrażenia normokształtnego odtworzonego w oparciu o krajowe przepisy prawne z pewną szczególną normą prawną wysłowioną w przepisach unijnych. Zauważmy, że zaistnienie i rozstrzygnięcie podobnej niezgodności pomiędzy normami prawnymi odtworzonymi na podstawie krajowych aktów prawnych, z których jeden jest aktem hierarchicznie nadrzędnym, pozostaje poza zakresem czynności interpretacyjnych, stanowiąc problem walidacyjny wymagający rozstrzygnięcia przez Trybunał Konstytucyjny. Dialektalnie różnie sytuacja ta przedstawia się w przypadku wykładni i stosowania prawa w kontekście unijnym. Zgodnie z zasadą pierwszeństwa³⁹ (wyrażającą pierwszeństwo stosowania, a nie obowiązywania prawa unijnego wobec prawa krajowego), rozstrzyganie niezgodności pomiędzy prawem krajowym a prawem unijnym objęte zostało zakresem czynności podejmowanych w procesie wykładni i stosowania prawa. Dochodzi zatem do swoistej konwersji rozumowań walidacyjnych na rozumowania interpretacyjne, co z kolei skutkuje znacznym rozszerzeniem zakresu przepisów prawnych stanowiących potencjalne źródło występowania modyfikatorów.

Wystąpienie potencjalnej niezgodności między normami prawnymi dekodowanymi z krajowych przepisów prawnych a unijną normą prawną prowadzić może – w myśl zasady pierwszeństwa – do odmowy zastosowania normy dekodowanej wyłącznie z przepisów krajowych i zastosowania w jej miejsce unijnej normy prawnej. Jednakże odtworzenie normy prawnej w oparciu o przepisy unijne i wyznaczającej pozytywny obowiązek normatywny podmiotowi krajowemu nie w każdym przypadku jest możliwe. Po pierwsze, zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą TS UE, zastosowanie unijnej normy prawnej jest niedopuszczalne chociażby w stanach faktycznych w układzie horyzontalnym, jeżeli unijną normę prawną wysłowiają przepisy prawne dyrektywy⁴⁰. W takim wypadku konieczne byłoby przeprowadzenie – w dopuszczalnym zakresie – operacji uadekwatniających wyjaśniająco lub modyfikująco przepisy krajowe, zgodnie z zasadą wykładni prawa krajowego zgodnej z prawem unijnym. Po drugie, zastępcze zastosowanie unijnej normy prawnej nie jest również możliwe w przypadku wystąpienia relacji niezgodności przepisów krajowych z pewną wartością zasadniczą chronioną unijną normą prawną. W związku z podstawowym znaczeniem zasady niedyskryminacji w prawie unijnym przypadki takiej właśnie niezgodności są jednymi z najczęstszych. Wystąpienie relacji niezgodności przepisów krajowych z zasadą niedyskryminacji lub innymi zasadami ogólnymi prawa unijnego nie pozwala jednak na sformułowanie pozytywnego obowiązku normatywnego na podstawie unijnej normy prawnej, a tym samym wyklucza jej bezpośrednie zastosowanie zamiast niezgodnych z nią przepisów krajowych. Odmowa zastosowania przepisów krajowych niezgodnych z unijną normą prawną nie zawsze prowadzi do pożądanego rezultatu. W konsekwencji, w niektórych przypadkach bardziej

³⁹ Zob. *Deklaracja odnosząca się do pierwszeństwa*, załączona do Aktu końcowego konferencji międzyrządowej, która przyjęła Traktat z Lizbony, opublikowana ostatnio w wersji skonsolidowanej Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE, C 83, z 30 marca 2010 r., s. 344).

⁴⁰ Taką linią orzecniczą zapoczątkował wyrok ETS z 26 lutego 1986 r. w sprawie 152/84 *Marshall*, ECR [1986], s. 723.

uzasadnione wydaje się rozwiązanie alternatywne – zakładające odpowiednią modyfikację treściową krajowych przepisów centralnych w oparciu o przepisy unijne pełniące funkcję modyfikatorów treściowych, które – podkreślając ich szczególny charakter – moglibyśmy określić mianem modyfikatorów-zasad⁴¹.

W odróżnieniu od zwykłego przepisu modyfikującego modyfikator-zasada nie ma charakteru bezpośredniego w tym sensie, że nie determinuje on w sposób wyczerpujący sposobu modyfikacji przepisu centralnego, jak ma to miejsce w opisanych wyżej przypadkach modyfikacji bezpośredniej. To do interpretatora należeć będzie decyzja *de caso ad casu*, w jaki dokładny sposób zaistniałą niezgodność usunąć. W praktyce niezgodności usuwa się, odpowiednio zawężając albo rozszerzając zakres zastosowania lub normowania odtwarzanej normy prawnej. Decyzja interpretacyjna nie jest przy tym swobodna – powinna bowiem uwzględniać zarówno orzecznictwo (zwłaszcza TS UE), jak i ustalone stanowisko doktryny. Jednocześnie zakres czynności dostosowawczych nie może wykroczać poza to, co jest niezbędnie konieczne, aby uzyskać zgodność krajowego przepisu centralnego z unijnym modyfikatorem-zasadą.

Zilustrujmy powyższe rozważania przykładem, który był przedmiotem orzeczenia Sądu Najwyższego⁴². Paragraf 12 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze brzmi:

Pracownik wykonujący działalność twórczą lub artystyczną w rozumieniu przepisów o zapatrzeniu emerytalnym twórców i ich rodzin nabywa prawo do emerytury, jeżeli spełnia łącznie następujące warunki:

- 1) osiągnął wiek emerytalny wynoszący dla: [...]
 - d) aktorki, dyrygentki – 55 lat [...]”⁴³.

Przepis ten jest przepisem pluralnym zrębowym niepełnym⁴⁴ i na jego podstawie możemy odtworzyć między innymi normę prawną nakazującą właściwym organom krajowym wypłacić świadczenie emerytalne każdej aktorce (ale już nie aktorowi) wykonującej działalność twórczą lub artystyczną, która ukończyła 55 lat. Takie zróżnicowanie ze względu na płeć stoi jednak w sprzeczności z zasadą niedyskryminacji wyrażoną w art. 1 i zdefiniowaną w art. 4 dyrektywy Rady nr 79/7⁴⁵. Odmowa zastosowania norm prawnych

⁴¹ Stanowisko takie zajął Sąd Najwyższy w wyroku z 4 stycznia 2008 r., I UK 182/07, OSNP 2009, s. 49: „[...] jak wynika to z utrwalonego orzecznictwa Trybunału, w sprawach dotyczących dyskryminacji sprzecznej z prawem wspólnotowym, dopóki nie zostaną przyjęte środki zmierzające do przywrócenia równego traktowania, poszanowanie zasady równego traktowania może zostać zapewnione jedynie w drodze przyznania osobom należącym do grupy gorzej traktowanej tych samych korzyści, jakie przysługują osobom uprzywilejowanym”.

⁴² Zob. przypis 41.

⁴³ Rozporządzenie Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.

⁴⁴ O pluralności przepisów prawnych szerzej zob. pkt V.

⁴⁵ Art. 1 dyrektywy Rady nr 79/7: „Celem niniejszej dyrektywy jest stopniowe wprowadzenie w życie, w dziedzinie zabezpieczenia społecznego i innych elementów ochrony socjalnej przewidzianych

odtworzonych w oparciu o przywołany § 12 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów (zresztą ewidentnie niezgodnych z unijną zasadą niedyskryminacji ze względu na płeć) pozbawiłaby aktorki i dyrygentki przyznanego im uprawnienia, stąd słusznieszym w tym wypadku rozwiązaniem jest objęcie zakresem zastosowania normy prawnej także aktorów i dyrygentów⁴⁶.

5. Podsumowując, na poziomie analizy treściowej relacja przepisów unijnych i krajowych rysuje się podobnie jak na opisanym wcześniej poziomie analizy syntaktycznej. Przypadki rozczłonkowania treściowego przebiegają zatem pomiędzy aktami prawnymi ustanowionymi przez różnych prawodawców socjologicznych. Zasada pierwszeństwa, efektywności oraz dyrektywa wykładni prawa krajowego zgodnej z prawem unijnym determinują jednak kierunek modyfikacji co do zasady jednokierunkowo – przepisy modyfikujące znajdują się w unijnych aktach prawnych. Jednocześnie poddane analizie przykłady uwiadcniają, że także zjawisko rozczłonkowania treściowego nie ma charakteru jednolitego. Na wzór dystynkcji wprowadzonej przez koncepcję derywacyjną na poziomie analizy syntaktycznej⁴⁷ sensowne wydaje się wyróżnienie w ramach klasy przepisów modyfikujących modyfikatorów ewidentnych (ich odpowiednikiem syntaktycznym byłyby przepisy zrębowe normatywnie bezpośrednio) oraz modyfikatorów-zasad (ich odpowiednikiem syntaktycznym byłyby przepisy zrębowe z założenia) oraz odpowiednio – modyfikacji treściowej bezpośredniej i pośredniej. Niezależnie od nadanej im nazwy, modyfikatory ewidentne nie zawsze są łatwe do wykrycia. Ich charakter jest ewidentny w tym sensie, że w sposób bezpośredni odnoszą się one do co najmniej jednego elementu syntaktycznego przepisu centralnego. Modyfikują zatem treściowo i bezpośrednio element adresata, okoliczności lub zachowania się. Modyfikatory-zasady mają charakter pośredni, albowiem nie odnoszą się do żadnego z elementów syntaktycznych normy prawnej w sposób bezpośredni ani nie determinują w sposób wyczerpujący sposobu modyfikacji krajowego przepisu centralnego.

V. KONDENSACJA NORM POSTĘPOWANIA W PRZEPISACH PRAWNYCH

1. Kolejnym kluczowym elementem koncepcji derywacyjnej jest założenie o kondensacji norm postępowania w przepisach prawnych, zgodnie z którym przepisy zrębowe, uzupełniające i modyfikujące mogą być jednocześnie

w art. 3, zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, nazywanej dalej 'zasadą równego traktowania'. Art. 4 tej dyrektywy brzmi natomiast: „1. Zasada równego traktowania oznacza brak jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na płeć, bądź bezpośrednio, bądź pośrednio poprzez odwołanie, zwłaszcza do stanu cywilnego lub rodzinnego, w szczególności jeżeli chodzi o [...] zakres stosowania systemów i warunki objęcia systemami [...]”. Dyrektywa Rady z 19 grudnia 1978 r. w sprawie stopniowego wprowadzania w życie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, Dz. Urz. EWG, L 6, z 10 stycznia 1979 r., s. 24 (polska wersja językowa: Dz. Urz. UE, Wydanie Specjalne, rozdz. 5, t. 1, s. 215).

⁴⁶ Por. przywoływane już orzeczenie SN w sprawie I UK 182/07.

⁴⁷ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 119 i n.

nośnikiem – odpowiednio – elementów normatywnych, logicznych i treściowych normy prawnej (przepisy pluralne)⁴⁸. Zjawisko kondensacji dotyczy w równym stopniu – jak w przytoczonym art. 22 Brukseli I – przepisów unijnych. Zatem także przepisy unijne mogą być jednocześnie źródłem przepisów zrębowych, uzupełniających i modyfikujących, i to zarówno dla krajowych, jak i unijnych przepisów prawnych. Przytoczony art. 22 Brukseli I stanowi przepis modyfikujący jednocześnie dla art. 1103 k.p.c. i art. 3 Brukseli I.

2. Na uwagę zasługuje w szczególności przypadek kondensacji krzyżowej o charakterze nieewidentnym dotyczącej określonego typu przepisów unijnych. Kondensacja ta nie jest łatwa do wykrycia, gdyż wymaga znajomości szczególnych przesłanek ją warunkujących, a często interwencji interpretacyjnej ze strony TS UE. Adresatami wysłowionych w analizowanych przepisach norm prawnych *prima facie* wydają się wyłącznie państwa członkowskie. W rzeczywistości jednak przepisy te wyznaczają również pochodne sytuacje prawne podmiotów krajowych⁴⁹, skondensowane są w nich bowiem także elementy normy kompetencyjnej⁵⁰, jak w przypadku rozpatrywanego przez TS UE w sprawie *van Gend en Loos*⁵¹ art. 12 Traktatu EWG⁵² czy art. 90 TWE (obecnie art. 110 TUE)⁵³, poddane go wykładni w pierwszym orzeczeniu prejudycjalnym wydanym w rezultacie pytania wstępnego postawionego przez polski sąd (sprawa *M. Brzezińskiego*)⁵⁴. Posługując się założeniami koncepcji derywacyjnej, przepisy te należałoby określić mianem przepisów pluralnych z założenia⁵⁵. O ich pluralności nie sposób bowiem orzec wyłącznie na podstawie literalnego brzmienia. Należy o niej wiedzieć, albowiem przepisy te były już przedmiotem orzeczenia TS UE albo – na podstawie wypracowanych w unijnym orzecznictwie kryteriów bezpośredniej skuteczności – doktryna przyjmuje w ich kwestii jednolite stanowisko.

W unijnych przepisach pluralnych zakodowana jest – po pierwsze – norma prawna wyznaczająca obowiązek określonego zachowania się państwu członkowskiemu jako jej adresatowi (norma podstawowa). Po drugie – są one również nośnikiem elementów syntaktycznych dla norm prawnych regulujących

⁴⁸ Ibidem, s. 138 i n.

⁴⁹ O podstawowych i pochodnych sytuacjach prawnych i modalnościach normatywnych szerzej zob. Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 89; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s. 100.

⁵⁰ O normach kompetencyjnych zob. szerzej Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 160.

⁵¹ Wyrok Trybunału z 5 lutego 1963 r., w sprawie nr 26/62, *NV Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*. Tłumaczenie orzeczenia na język polski dostępne na: <http://curia.europa.eu>.

⁵² Art. 12 TEWG: „Państwa Członkowskie powstrzymują się we wzajemnych stosunkach handlowych od wprowadzania nowych ceł przywozowych i wywozowych lub opłat o skutku równoważnym oraz od podwyżek takich ceł i opłat między nimi obowiązujących”.

⁵³ Art. 110 TUE: „Żadne Państwo Członkowskie nie nakłada bezpośrednio lub pośrednio na produkty innych Państw Członkowskich podatków wewnętrznych jakiegokolwiek rodzaju wyższych od tych, które nakłada bezpośrednio lub pośrednio na podobne produkty krajowe [...]”.

⁵⁴ Sprawa C313/05 *Maciej Brzeziński przeciwko Dyrektorowi Izby Celnej w Warszawie*, Dz. Urz. UE, C 56, z 10 marca 2007 r., s. 6 (pełny tekst w języku polskim dostępny na <http://eur-lex.europa.eu>).

⁵⁵ Por. M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 141.

stosunki między państwami członkowskimi oraz między państwami członkowskimi a organami UE. Wszystkie elementy syntaktyczne i treściowe powyższych typów norm wyznaczają jednak przepisy unijne. Po trzecie – przepisy te muszą być odczytywane jako zawierające elementy normy kompetencyjnej, która stanowi źródło upoważnienia dla podmiotu krajowego. O istnieniu owego dodatkowego poziomu kondensacji przesądza właśnie wypracowana w orzecznictwie TS UE zasada skutku bezpośredniego, zgodnie z którą przepis bezpośrednio skuteczny „stanowi źródło uprawnień indywidualnych podlegających ochronie sądów krajowych”⁵⁶. Zatem unijny przepis bezpośrednio skuteczny wysławia elementy normy kompetencyjnej połączonej z wolnością skorzystania z tak przyznanej kompetencji przez podmiot upoważniony, jakim jest krajowy podmiot prawa. Owa norma kompetencyjna nakazuje krajowym organom sądowym zareagować w określony sposób (sprawowanie wymiaru sprawiedliwości) na czynność konwencjonalną podmiotu upoważnionego (złożenie wniosku, pozwu lub inna czynność konwencjonalna aktualizująca obowiązek krajowego organu sądowego), którym jest podmiot krajowy. Odtworzenie normy kompetencyjnej na podstawie omawianego typu unijnego przepisu pluralnego z założenia wymaga dokonania niezbędnych uzupełnień w oparciu o przepisy prawne ustanowione przez socjologicznego prawodawcę krajowego.

Podsumowując, analizowany typ bezpośrednio skutecznych przepisów unijnych stanowi modelową egzemplifikację zjawiska kondensacji norm postępowania w przepisach prawnych, przebiegającego krzyżowo między krajowymi i unijnymi przepisami. Ograniczony zakres tego artykułu nie pozwala jednak na bardziej szczegółowe omówienie zasygnalizowanych tu zagadnień dotyczących bezpośredniej skuteczności przepisów unijnych, poddanych analizie z wykorzystaniem założeń koncepcji derywacyjnej i szerszego dorobku poznańskiej szkoły teorii prawa.

VI. KONKLUZJE

Powyższe rozważania skłaniają do następującej konkluzji generalnej. Ze względu na cechy unijnego języka tekstów prawnych (quasi-idiomatyczność) oraz relacje zakresowe krajowych i unijnych przepisów prawnych do norm postępowania składających się na krajowy system prawny ery postakcesyjnej, derywacyjna koncepcja wykładni (i to zarówno w ujęciu doktrynalnym, jak i operatywnym) wykazuje szczególną stosowalność i relewantność dla wykładni krajowych i unijnych przepisów prawnych na krajowym poziomie ich stosowania. Koncepcja derywacyjna nie tylko wyjaśnia złożone relacje między przepisami prawnymi ustanowionymi przez socjologicznie różnych prawodawców na poziomie normatywnym, lecz także – jak sądzę – dostarcza teorii

⁵⁶ Por. wyrok w sprawie *Van Gend*, a także wyrok ETS z 15 lipca 1964 r. w sprawie C-6/64, *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* Tłumaczenie obu orzeczeń na język polski dostępne na: <http://curia.europa>.

i praktyce prawniczej efektywnego instrumentarium interpretacyjnego. Natomiast koncepcje wykładni skupiające się na semantycznym znaczeniu norm prawnych⁵⁷ są, jak mi się zdaje, w takich sprawach skazane na niepowodzenie, właśnie ze względu na owe szczególnie złożone relacje zakresowe między przepisami unijnymi i krajowymi a normami prawnymi podlegającymi odtworzeniu i stosowaniu na poziomie krajowym. Zarówno bowiem rozczłonkowanie syntaktyczne (normatywne i logiczne), jak i rozczłonkowanie treściowe oraz kondensacja norm postępowania w przepisach prawnych są zjawiskami występującymi w sposób „krzyżowy”, niezależnie od genetycznego pochodzenia przepisów prawnych stanowiących podstawę rekonstrukcyjną norm postępowania. Etap klaryfikacyjny wykładni, na poziomie którego następuje przyporządkowanie semantycznego znaczenia poszczególnym zwrotom językowym, jest jedynie ukoronowaniem procesu interpretacyjnego, obejmującego złożone operacje walidacyjne i rekonstrukcyjne.

Na zakończenie dodajmy, że zastosowanie koncepcji derywacyjnej do wykładni przepisów prawnych ustanowionych przez socjologicznie różnych prawodawców uświadamia jeszcze inną ważną sprawę dotyczącą „istoty” czy też „natury” systemu prawa w okresie postakcesyjnym. O tej „istocie” stanowi nie tylko „multicentryczność”⁵⁸ systemu prawa, zdająca się kłaść nacisk na jego warstwę powierzchniową (pochodzenie genetyczne przepisów prawnych), ale raczej hybrydyzacja systemu prawa, opisująca zmiany w jego strukturze głębokiej i skupiająca się na pochodzeniu poszczególnych elementów syntaktycznych i treściowych normy prawnej⁵⁹. Koncepcja derywacyjna pozwala dostrzec, że norma prawna będąca podstawową funkcjonalną jednostką systemu prawa, jeżeli składają się na nią elementy syntaktyczne lub treściowe pochodzące od socjologicznie różnych prawodawców, jest swoistą hybrydą normatywną⁶⁰. O ile obowiązek liczenia się z działalnością legislacyjną podmiotów innych niż socjologiczny prawodawca krajowy nie jest nowy, a z takimi normatywnymi hybrydami mieliśmy w prawie do czynienia od wieków, o tyle jednak zakres i skala tego zjawiska od czasu akcesji do Unii Europejskiej są bezprecedensowe.

mgr Andżelika Godek
angieg@gazeta.pl

⁵⁷ Jak koncepcja semantyczna intensjonalna prof. J. Wróblewskiego. Szerzej zob. J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.

⁵⁸ Zob. przypis 2.

⁵⁹ Hybrydyzacja jest terminem wywodzącym się z nauk biologicznych i oznaczającym proces mieszania się genów różnych gatunków w ramach jednej komórki.

⁶⁰ Tego rodzajowe zjawiska szczególnie widoczne są na gruncie tzw. prawa intertemporalnego. Zob. J. Mikołajewicz, *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000, *passim*.

APPLICATION OF THE DERIVATIVE CONCEPT OF LEGAL
INTERPRETATION IN RESOLVING MATTERS INVOLVING ELEMENTS
OF EU LAW

Summary

This paper aims at presenting the application of Maciej Zielinski's derivative concept of legal interpretation to the application of EU provisions at the national level. Through the syntactic and semantic analysis of the legal provisions originating from various branches of law, the paper is an attempt to answer the question of the interrelation between legal provisions established by sociologically different legislators and the rules of law reconstructed during the process of legal interpretation. The application of the concept of derivative interpretation of law in resolving matters involving a certain EU element leads to the conclusion that both, the fragmentation (at a syntactic and semantic level) as well as the condensation of the rules of law in the legal provisions may occur crosswise between legal acts established by sociologically different legislators.

Furthermore, in light of the derivative concept of legal interpretation, an analysis of a particular type of directly effective EU provisions (which *prima facie* constitute a source of a normative obligation binding the Member States) makes one realise that these provisions are in fact an exemplary illustration of the condensation of the elements of those legal norms.

The analysis of the scope relationship between legal provisions and the rules of law demonstrates the applicability of the concept of a derivative concept of legal interpretation in the process of resolving issues with an EU element. This concept explains the particularly complex issues of legal interpretation of matters involving elements of EU law and provides instruments for solving them at the theoretical as well as practical level. Simultaneously, its application demonstrates the complexity of the legal system, which is characterised by the phenomenon of hybridisation.

